tussen Duin & Dijk

Themanummer Boerderijen

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 3 extra 2004

Illustratie: Jos Zwarts.

De grauwe vliegenvanger is een onopvallende erfbewoner

Binnen het Noord-Hollandse poldergebied heeft de grauwe vliegenvanger vrijwel dezelfde voorkeur voor goed begroeide erven, windsingels, boomgaardjes en dergelijke als de spotvogel en in het Noord-Hollandse boerenland is de soort dan ook vooral te vinden in West-Friesland en de Wieringermeer. Daar komen ze dikwijls tegelijk voor op dezelfde erven. De grauwe vliegenvanger is daarbij echter minder afhankelijk van dicht struikgewas, omdat de soort bij voorkeur broedt in half open holtes aan gebouwen of in bomen.
De grauwe vliegenvanger is waarschijnlijk afgenomen sinds de jaren zeventig, maar harde gegevens ontbreken, omdat de soort vanwege zijn onopvallende gedrag moeilijk te inventariseren is. Waarschijnlijk zijn alle schattingen aan de lage kant.
In Noord-Holland werd het broedbestand in de jaren tachtig geschat op 1400-2200 paar. Eind jaren negentig broedden in geheel Nederland naar schatting 20.000-30.000 paren.
Wim Ruitenbeek

'Oostelijk West-Friesland is een uniek stukje Noord-Holland geworden'

minder duidelijke rol speelt die directe omgeving bij de boerderijen die in het open landschap staan. We denken dan aan het merendeel van de boerderijen in onze provincie, boerenhoeven die van ouds het beeld van het open landschap in onze provincie mede hebben bepaald, van Texel tot Waterland, in de lage delen van het Gooi, van de Haarlemmermeer tot de Wieringermeer en Wieringen. Die boerderijen en hun erven vormden van oudsher kleine groene eilandjes in een overigens boomloos landschap, waar een aantal park- en bossoorten die niet al te hoge eisen stellen aan de ondergroei zich konden vestigen, zoals merel, winterkoning, heggenmus, koolmees en pimpelmees.

Opmars van de bosvogels

Gedurende de laatste halve eeuw zien we dat het karakter van het open landschap drastisch verandert. Door ruilverkavelingen, landinrichting, egalisatie van de bodem, ontwatering, andere cultures (maïs, bollen) en wegenaanleg is de kleinschaligheid grotendeels verdwenen, maar tegelijkertijd zien we een geleidelijke afname van de hoeveelheid open land door toename van dichte beplantingen langs wegen en uitbreiding van steden en dorpen, waarbij groenzones ontstaan (parken, villawijken), waarlangs bosvogels gemakkelijker kunnen migreren en zich ook bij boerderijen vestigen. In feite heeft het kleinschalige open platteland plaats gemaakt voor een half open landschapstype, waardoor de typerende open structuur geleidelijk is verdwenen.
De betekenis van dit soort 'groenstructuren' voor de vestiging van bossoorten in het open land, viel in de jaren zeventig van de vorige eeuw al op in de Wieringermeer, waar lange boomsingels met een gevarieerde ondergroei en enkele polderbossen (Robbenoord en Dijkgatbos) voor uitstraling van soorten zorgden naar de omliggende boerenhoeven, daarbij geholpen door het feit, dat sommige erven op zichzelf door hun omvang parkachtige kenmerken hadden.
Al in de zestiger jaren vestigden zich hier, soms tijdelijk, soorten als zwartkop, tuinfluiter, tjiftjaf en roodborst en in een enkele keer zelfs nachtegaal.
Die groenstructuren vormen als het ware ecologische verbindingszones avant la lettre, waardoor een steeds gevarieerdere groep bos- en parkvogels via de duinstrook, de beboste delen van het Gooi en de plattelandsbossen de open gedeelten van ons platteland en dus ook de boerenerven hebben bevolkt.
Door die verparking, vaak gepaard gaande met de ontwikkeling van een weelderige struik- en kruidlaag hebben een groot aantal soorten kans gezien hun areaal uit te breiden, zoals bijvoorbeeld de roodborst die uitgezonderd in enkele grotere parken van kleinere steden, decennia lang moeite heeft gehad met de verovering van het platteland, maar nu vrijwel overal voorkomt. Verder zien we een geleidelijke toename en uitbreiding bij tjiftjaf, zwartkop, braamsluiper, grote bonte specht, boomkruiper, staartmees, Vlaamse gaai, grasmus en vink en een gelijktijdige toename van de dichtheden van soorten die al aanwezig waren, zoals merel, winterkoning, heggenmus, zanglijster en houtduif. Ook een aantal roofvogels en kraaiachtigen profiteert van die ontwikkeling. Dat geldt in het bijzonder voor zwarte kraai, kauw en ekster, maar ook voor sperwer en buizerd en mogelijk in de toekomst zelfs voor de havik. Uiteindelijk wordt de varia-